

Цикл фільмів, що входять до проекту “Харківщина: зруйнована, але незламна”, об’єднані назвою «СЛІДИ/SCARS» і виходять українською та англійською мовами. То ж які сліди залишили російські військові на території Харкова та області?

Виготовлено Харківським прес-клубом за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. Погляди авторів не обов’язково збігаються з позицією уряду США / Supported by the Democracy Commission Small Grants Program of the U.S. Embassy to Ukraine. The views of the authors do not necessarily reflect the official position of the U.S. Government.

1. Відбитки смерті

<https://www.youtube.com/watch?v=C-RDfNhXoYw&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=16>

Під час обстрілу Харкова влітку загинув молодий чоловік. Він пролежав один у кімнаті понад 10 днів. Його дружина Лідія Деренько протягом 10 днів не могла до нього додзвонитися з іншої країни. Коли поліція приїхала до нього додому і зламала двері, тіло Романа вже почало розкладатися. Дружина залишилась одна з трьома маленькими дітьми. Найменша дитина хворіє, але Лідія не може залишити інших малолітніх дітей, щоб лягти з хворою на лікування...

2. Ракети для Албанії

https://www.youtube.com/watch?v=Yku_AbixnNk&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=15

Російські злочинці обстріляли Почесне консульство Албанської Республіки в Харкові, де ховалися від обстрілів мешканці міста. За підтримку України ворог завдав ударів не лише по недоторканій за міжнародним правом території, а й по особистому житлу консула. Це наслідок жорсткої критики вторгнення на територію суверенної України та непохитну позицію албанців щодо непорушності кордонів нашої держави! Про підступність росіян розповідає Почесний консул Республіки Албанія в Харкові Шахін Анвер Омаров та його колеги. Історія запам’ятається нащадкам як черговий жахливий слід в історії України, заподіяний Росією.

3. Спаплюжена казка

https://www.youtube.com/watch?v=XQEJ-vy_eA&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=14

Цей фільм – про зруйнований дитячий садок та художню студію для малечі у Старому Салтові, які стали ціллю під час обстрілів злочинної

російської армії. Загиблі люди, знищене приміщення, зруйноване або розбите обладнання – це все, що залишають по собі росіяни. Сліди їхнього перебування – повсюди... І це не лише фізичні наслідки гарматних чи мінометних обстрілів, це сліди в пам'яті. «Ніщо не забуде», – казали наші пращури про фашистів. І ми говоримо про рашистів: "Не забудемо!"

4. Сповідь знищеної школи

<https://www.youtube.com/watch?v=x5Rwmm8wDMg&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=12>

Старосалтівський ліцей, зруйнований військовими російської армії, був одним із найкращих у Харківській області. Про це розповідають учителі навчального закладу та керівниця відділу освіти ОТГ Ірина Глазунова. Матеріальне забезпечення ліцею було на найвищому рівні. Він мав 5 шкільних автобусів, які підвозили школярів з різних населених пунктів громади. Цей освітній заклад дійсно був опорний – із сучасно обладнаними кабінетами інформатики, фізики, географії, біології, математики. У школі встановлено нові меблі, вебкамери, обладнано лінгафонний кабінет... Усе було спрямовано на розвиток дітей, на перспективу. Обладнання дозволяло залучати до освітнього процесу не лише школи громади, а й інші навчальні установи України. Але все це було знищено та розграбовано з приходом російських окупантів. Після перебування загарбників замість школи та обладнання залишилися руїни. Про це розповідь наших очевидців. У межах проєкту "Харківщина: зруйнована, але незламна" Харківський прес-клуб фіксує злочини, скоєні російськими військовими в нашому регіоні. Цей фільм – про зруйнований Старосалтівський ліцей.

5. Чорні дні Північної Салтівки

<https://www.youtube.com/watch?v=ujtMDapyFqk&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=11>

Мешканці Північної Салтівки розповідають про жахіття перших місяців війни. Цей район міста знаходиться поруч із окружною дорогою, з якої російські війська обстрілювали Харків. Рашисти вели прицільний вогонь по житловому масиву протягом тривалого часу. Люди під обстрілами перебували в непристосованих підвалах. Дуже багато жителів залишилося без житла і майна, а дехто втратив навіть своїх рідних і близьких. Спогадами про цей період діляться очевидці тих подій.

6. Довгеньке: село-привид

<https://www.youtube.com/watch?v=UMkMsF69Vs&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=10>

Довгеньке — село в Ізюмському районі Харківської області. Знаходиться за 10 км від річки Сіверський Донець. Поруч із селом розташовано кілька невеликих лісових масивів, за 4 км проходить автомобільна дорога. Населення до війни становило 850 осіб. У 2022 році, з початку квітня до початку вересня, росіяни намагалися підкорити Довгеньке, у селі та біля нього тривали активні бої. Російські військові обстрілювали не лише соціальні об'єкти та житло, а й навіть пам'ятник загиблим воїнам у Другій світовій війні, де поховано багато людей. У ході контрнаступу українських сил 10 вересня населений пункт звільнили від російських окупаційних військ. Як розповідають місцеві жителі, після себе ворог залишив суцільні руїни. Була знищена сільгосптехніка, урожай. Російські злочинці залишили бруд, покинуті боеприпаси, одягу та недоїдки. У селі вкрали все, що могли, навіть унітаз хотіли відправити додому. Понівечене село нині перетворюється на привид з різних причин. По-перше, люди бояться повертатися назад через сильну замінованість території. По-друге, впливає відсутність системної допомоги жителям, які самотужки намагаються відновити життя громади. Зараз у селі без електрики, газу, води і телефонного зв'язку проживає 17 осіб.

7. На лінії вогню

<https://www.youtube.com/watch?v=Pxr-KEiLp4&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=9>

У селі всі прокидаються рано, бо треба порати господарство, готуватися до роботи. Тому багато жителів Мосьпанового Малинівської громади (Чугуївський район, Харківська область) почули вибухи, коли вже не спали, розповідає староста села Іван Шаульський. Потім про початок війни було оголошено по телебаченню. До них у село приїхало дуже багато людей з Харкова та передмістя. Всі чомусь вважали, що в селі легше заховатися від війни. Але практика довела хибність цієї думки. У містах люди гинули від вибухів, а в маленьких селах – від безпосередньої зустрічі з російськими окупантами, зазначає директорка КЗ «Мосьпанівський ліцей» Валентина Киценко. Мешканка села Надія Пивовар розповідає, що вона особисто бачила! Зокрема, як російські військові пограбували магазин: зачепили двері на мотузку – та й рвонули! Але хіба тільки це вони нарobili? Микола Пивовар поділився спогадами про бомбардування села росіянами, про своє поранення, про страждання інших. Катерина Спіріна – про те, як гасили пожежу та рятували людей, вражених уламками. Про те, як мешканці Мосьпанового пережили бойові дії та окупацію – дивіться у фільмі Харківського прес-клубу «На лінії вогню».

8. Розстріляна мрія

<https://www.youtube.com/watch?v=QQBn0TD3YTQ&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=8>

Ще одна неймовірно трагічна історія війни в Україні. Вона почалася з ексклюзивного інтерв'ю з лейтенантом розвідки одного з підрозділів ЗСУ Дмитром Беліменком, записаним ще у травні 2022 року тоді ще на передньому краю захисту Харківщини – у місті Барвінкове. У ньому Дмитро розповідає про загибель у березні того ж року в Маріуполі свого сина Костянтина. Розповідь закінчується мрією – побачити, як росте його донька, якій на той час не було навіть року. Ця мрія Дмитра Беліменка була розстріляна разом з ним 4 грудня того ж 2022 року в Бахмуті. Фільм – це розповідь про чергові криваві сліди російських військових в Україні. Сліди невидимі – біль у серці дружини загиблого Дмитра Беліменка, а також туга матері, яка втратила на цій війні спочатку онука, а потім і сина. Цю скорботу покладено в основу фільму міжнародного проєкту "СЛІДИ/SCARS", спрямованого на документування злочинів російського агресора, здійснених на території України. Саме злочинів, ураховуючи, що крім невидимих слідів цієї війни – страждань, болю та скалічених доль мільйонів українців – мова йде ще й про очевидні. Беззаперечний факт: за час агресії проти України Росія вже вбила сотні тисяч українських чоловіків, в окремих випадках навіть сім'ї. Це матиме жахливі демографічні наслідки і є однією з ознак геноциду українського народу...

9. Північний ноктюрн

<https://www.youtube.com/watch?v=kCFDVV3OWn0&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=7>

«Ми в будинку перебували до останнього, поки не прилетіла ракета... Ми бачили палаючу 16-поверхівку... Ми бачили військових, яких обстрілювали...» – усі мешканці Північної Салтівки бачили смерть! «І це настільки страшно!» – розповідає Тетяна Ларіонова. У середньому від 8 до 13 ракет влучило в кожен будинок Північної Салтівки. У підвалах днями, тижнями, іноді місяцями жили люди, які виходили тільки в пошуках їжі та води. Лариса Гусакова згадує, що обстріли були щоденними, тому маленьку каструльку супу варили пів дня. Лютий місяць, опалення немає, температура в кімнатах +3С, після обстрілів думка: хто вижив, а хто ні? Сотні квартир вигоріли вщент. Спогадами про злочини, скоєні російськими військовими в Харкові, діляться очевидці...

10. 100 днів полону

<https://www.youtube.com/watch?v=LNqEejogDSY&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=6>

Місто Балаклія (Харківська область, Ізюмський район) було під окупацією російської регулярної армії 191 день. Із них 70-річний Анатолій Гарагатий пробув у російській катівні в Балаклії 100 днів. Це найбільший термін ув'язнення серед утримуваних у цьому місці. Після тортур електрострумом, численних знущань та обіцянок убити його за проукраїнську позицію Анатолій Гарагатий не пішов на співпрацю з окупантами та відмовився знімати пропагандистське відео про російську армію та владу. Ще в березні він зафільмував рух колони російської техніки та виклав відео на Ютуб-каналі. В окупації Гарагатий знімав фільми про те, як зайшла російська армія в його рідний край та як люди в Савинцях чинили опір. За це росіяни забрали його до ізолятора. У камері на 3 осіб утримували 8 людей. У полоні Гарагатий схуд на 10 кілограмів. Через сто днів його вивели з катівні та сказали: «Іди!» Жодних протоколів він не підписував. Будь-якого документа, який пояснює його затримання, не надали. Не повернули ні документів, ні викрадених особистих речей. Уже за тиждень після звільнення Анатолій взяв позичену у друзів камеру і почав фільмувати сліди «російського миру» на деокупованих територіях. Знімав Балаклію, Ізюм, Куп'янськ, а саме: покинуті та розтрощені домівки, безлюдні села, заміновані території. Його мета зараз – розміщувати у своєму каналі маленькі відео про наслідки російської окупації.

11. Життя у руїнах

<https://www.youtube.com/watch?v=DGCQ2sU66c0&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=5>

До війни населення Руських Тишків становило 1800 осіб. Наразі там проживає близько 300 людей. «Рашисти прийшли і все зруйнували, усе життя наше забрали, – розповідає мешканка села Любов Маслова. – Більше двох місяців ми б тут не вижили. Вони п'яними були й пляшки на мій город викидали. Але їм і слова не скажи – можуть застрелити». Маслови розповідають, як військові росіяни приїхали в село й обстрілювали Харків та навколишні ліси фосфорними ракетами, спалили ліс та будинки місцевих. Коли жителі почали гасити пожежу, по них почали стріляти, тому люди були змушені відступити. Тож пожежа забрала житло... Олександр, син Любові Маслової, зазначає, що горіло навіть залізо – такою була пожежа... Про життя села Руські Тишки в окупації дивіться у фільмі «Життя у руїнах». Харківський прес-клуб продовжує фіксувати злочини, скоєні окупантами на території Харківської області в межах проєкту «Харківщина: зруйнована, але незламна».

12. Історія художника Ваткіна

<https://www.youtube.com/watch?v=gyJ89W5k0HU&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=4>

Село Черкаські Тишки розташоване на північний схід від Харкова. У перший же день повномасштабної війни його захопили російські військові. Майже пів століття мешкає в ньому герой нашого фільму – український художник-імпресіоніст, майстер абстракції та кольору Юрій Ваткін. Історію його життя в окупації записали учасники проекту «Харківщина: зруйнована, але незламна», які збирають докази злочинів, скоєних російськими військовими на території Харківської області.

- У Черкаських Тишках я живу 46 років, приїхав туди, коли мені було два роки, – розповідає Юрій Ваткін. – Але російське вторгнення знищило все моє життя, і моє майбутнє.

Художник пережив окупацію разом із сином. Він провів для журналістів Харківського прес-клубу невелику екскурсію подвір'ям, де колись був його чудовий будинок, збудований за власними кресленнями, та надвірні споруди. «У цьому будинку ми ховалися під час обстрілу, – розповідає Юрій. – Були «прильоти» прямо у двір. Була машина, вона пошкоджена. Летіли фосфорні снаряди, і ось це все згоріло...».

13.Ізюм. Хроніка апокаліпсису

<https://www.youtube.com/watch?v=sjixowtNJwY&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=3>

Художниця Наталія Самусь в дитинстві жила в Ізюмі. Вона першою приїхала з фотокамерою до рідного міста після його звільнення від російської окупації, щоб зафіксувати злочини армії Путіна. Наталія розповідає: "З боку нижнього міста стоять дві п'ятиповерхівки, майже зруйновані. Там немає по пів будинку! Я, коли закриваю очі, то ніби чую голоси людей, які там загинули... Під час окупації тут у людей не було їжі, світла, газу, води.... Це була і зима, і літо, і весна, — це був жах! Щоб якось витримувати, вони робили написи на кожному під'їзді. Там було написано: "ЛЮДИ. ДІТИ". Для того, щоби не було руйнувань, убивств. Але це не зупиняло". Директорка Ізюмської міської центральної бібліотеки Оксана Завгородня — свідок вторгнення російської армії в Ізюм: «...нас бомбили зверху. Зруйновані були мости. І ми залишилися відрізними від частини міста. Люди жили у підвалах. З 10 по 15-те березня в нас уже не було ні світла, ні води. Ми ходили, шукали воду по підвалах...». А брата бібліотекарки Тетяни Ляхової окупанти вбили після тортур, бо він був «атошником». Пятнадцять кульових ран, ідесь 12 ножових!

Розрізаний повністю пах! Залишилось у нього четверо дітей. Жителі Ізюмщини, які пережили справжній геноцид з боку російської федерації, ніколи не забудуть злочини окупантів, скоєні в Ізюмі.

14. Розстрільний список

<https://www.youtube.com/watch?v=EwAAm84XULg&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=2>

Сенсаційна інформація про "розстрільні списки Кремля" в суспільстві з'явилася раптово, напередодні війни, хоча на рівні міфів і гіпотез вона існувала вже давно. Начебто до таких списків внесено громадян України, які мають авторитет у суспільстві, наділені певною владою, володіють важливою інформацією та мають вплив. Тож вони, на думку окупантів, повинні або працювати на росію, або підлягають знищенню. Цю конспірологічну теорію про списки важливих для ворога людей з числа правоохоронців перевіряли журналісти в рамках реалізації проєкту «Харківщина: зруйнована, але незламна». Отже, чи існували насправді такі списки? Чи підлягали люди переслідуванню та фізичному знищенню? Відповідь шукаємо в селі Норцівка, що за 30 км від Балаклії. А злочинні сліди росіян пов'язані з полковником Національної поліції України у відставці, колишнім керівником одного з підрозділів управління по боротьбі з організованою злочинністю в Харківській області Євгеном Тараном і його сестрою Аллою, яка тимчасово мешкає в Німецькому містечку Лімбург.

15. Остання книга письменника Вакуленка

<https://www.youtube.com/watch?v=PcPMMzBfIVg&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=1>

Фільм присвячений Володимирові Вакуленку, українському прозаїку, поету, учаснику Революції Гідності, волонтеру та активісту, який став жертвою російських окупантів. Він ніколи не приховував своїх переконань. Конфліктував з іншими через мову. Був принциповий. А ще дуже любив дітей, писав для них вірші та казки. Мав двох синів від різних шлюбів. Віталій – менший, з особливостями розвитку. Володимир його виховував самотійно. У рідному селі Капитолівці, біля Ізюма, війна розпочалась із масованих бомбардувань. Будинок, де жив Володимир із сином та батьком, увесь потрощений від ударів касетними боєприпасами. Улітку 2022 ворожий танк в'їхав у двір Вакуленків. 23 березня 2022 року до них додому прийшли російські військові, вилучили книжки, забрали Володимира з сином. У той день його сильно побили та після трьох годин допиту відпустили додому. А наступного дня, 24 березня, ті ж військові забрали письменника знову. Живим Володимира рідні більше не бачили. Пізніше тіло

виявили у масовому похованні тіл поблизу Ізюма. Більше тижня тривала ексгумація понад 400 тіл чоловіків, жінок і дітей. Саме тут під номером 319 був похований дитячий письменник Володимир Вакуленко. Це підтвердили результати експертизи ДНК. Експерти виявили у тілі дві кулі. Про злочини окупантів дивіться у фільмі Харківського прес-клубу в рамках проєкту «Харківщина: зруйнована, але незламна».

16. Підступний ракетний удар

<https://www.youtube.com/watch?v=DzXpcWldxLw&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=6&t=70s&pp=iAQB>

Ішов шостий день нападу Росії на Україну. Ракетний удар по серцю Харкова – приміщенню ХОДА – росіяни завдали 1 березня о 8-й ранку, після завершення комендантської години. Удар припав на фундамент приміщення, тож постраждала адміністрація, навколишні будівлі, зокрема консульство Словенії, Державний інститут з проектування підприємств коксохімічної промисловості тощо. В ОДА зруйновано перекриття, вибиті вікна, стеля, залишилися тільки стіни. Ракет було дві. Одразу після обстрілу волонтери виявили кількох загиблих, потім кількість жертв значно зросла. За офіційними повідомленнями ДСНС, з-під завалів врятували шестеро осіб, поранення отримали близько 20, загинули 29 осіб. Стріляли з Белгорода та зі стратегічного бомбардувальника-ракетоносця Ту-22, який того дня випустив по Харкову 16 ракет класу «повітря-поверхня». Керівник Харківської області Олег Синегубов напише: "Такі атаки - це геноцид українського народу, це військовий злочин проти мирного населення!" Головні герої фільму – учасники й очевидці тих подій. Олександр Асеев та Юрій Полянський прийшли в Харківську обласну адміністрацію добровольцями, охоронцем і водієм. Ірина Костенко спочатку допомагала на кухні, потім працювала медичною сестрою. Як і багато інших харків'ян, волонтери хотіли допомагати іншим і своїй країні. Вони особисто бачили всі ті злочини, які скоїли російські окупанти щодо мирних українців.

17. Рай, перетворений на пекло

<https://www.youtube.com/watch?v=Nx2ZFEXeWTE&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=5>

У передмісті Дергачів на Харківщині йшли дуже жорстокі бої. У місто окупантів не пустили. Але в Руську Лозову вони прорвалися десь після тижня кровопролитних боїв. Про це розповідає начальник інформаційного відділу Дергачівської міської ради Олександр Кулік. Озвірілі від невдач, окупанти почали обстрілювати житлові квартали міста, вбивати цивільних. Так, у Дергачівському будинку культури розміщувався перший гуманітарний штаб, з якого розвозили продовольчу допомогу постраждалим жителям навколишніх сіл і селищ.

У ніч з 12 на 13 травня росіяни знищили його «Іскандером». За інформацією головного спеціаліста відділу освіти, культури, молоді та спорту Євгена Архипова, Будинок культури був знаковим для громади. Багато дітей і дорослих відвідувало бібліотеку, танцювальний, театральний, хореографічний гуртки... «Кайдашева сім'я», «Сватання на Гончарівці» та багато інших класичних творів були представлені глядачеві на сцені цього закладу. Культурне життя в громаді розквітало. Тож руйнуванням важливого для громади закладу мешканці були шоковані. Вікторія Онопрієнко зазначає, що на території Прудянського старостату до війни проживало 2100 осіб. Клуб, бібліотека, поштове відділення, дитячий садок, школа, амбулаторія сімейного лікаря – усе це зруйнували росіяни. На сьогодні село Прудянка знищене на 95 відсотків! Людям довелося залишати зруйноване житло. Під час війни в селі залишалося всього 12 осіб. Нині поступово життя відновлюється, у село повернулося десь 230 осіб. На жаль, досі відсутні електрика та газ.

18. Обірвана пісня

https://www.youtube.com/watch?v=uz_oDf9HGJI&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=4

Росія забирає не лише життя українців - вона знищує її культурну спадщину. Ракетний обстріл 25 липня 2022 року зруйнував не лише будівлю Чугуївського будинку культури, а й частинку душі чугуївців, тому що для багатьох поколінь мешканців він був частиною їх життя. Вікторія Клименко, яка працювала тут протягом 13 років, зі сльозами на очах згадує довоєнні роки та каже, що рашисти просто стерли частину життя, кожного з тих, хто тут працював, і тих дітей, які приходили на різні заходи та займалися в гуртках. Вихованка танцювального колективу «Вікторія» Надія Слободян розповідає, як після вибуху люди допомагали рятувати сценічні костюми, бо розуміли, що це - культурна спадщина. І, сумно дивлячись у вікно, пригадує, як проходили їх репетиції та яким гарним було життя до війни. Але попри всі жахіття, які Росія творить на нашій землі, українці щиро вірять в перемогу.

19. Російський економічний тероризм

<https://www.youtube.com/watch?v=WVLIDS8benw&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=3>

У фільмі «Російський економічний тероризм» циклу "Сліди» вперше подано факти використання голодомору як засобу впливу на жителів Харківської області в XXI столітті. Зокрема, очевидці та учасники подій волонтер Артем Василенко, Вільхуватський сільський голова Василь Сорокін розповідають про те, як мешканці громади голодували, а місцеві підприємці таємно випікали хліб, щоб нагодувати односельців,

наражаючись при цьому на смерть. Ірина Купіна та її команда пекарів працювали майже цілодобово, щоб рятувати людей від голодної смерті. Аби діти з розташованого в громаді дитячого реабілітаційного центру «Надія» не померли від холоду та голоду, їх місцеві жителі розібрали по сім'ях. Директор Вільхуватського ліцею Євген Новиков розповідає, якої підтримки позбавили росіяни дітей з малозабезпечених родин і що їх поставили за межу виживання. Директор Центру надання соціальних послуг Олександр Черсунов згадує про погрози, яких наслухався за час окупації. Герої фільму спільно викривають схеми, за якими російські військові та колаборанти намагалися підкорити місцеве населення. Отже, російський агресор виявив себе в Україні і як економічний терорист, запроваджуючи на окремих територіях штучний голодомор. І це підкріплено конкретними фактами, які повідомили жителі Вільхуватської громади журналістам проєкту «Харківщина: зруйнована, але незламна».

20. Зафіксований біль

<https://www.youtube.com/watch?v=eBdMFfGWGD8&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=2>

Фільм «Зафіксований біль» проєкту «Харківщина: зруйнована, але незламна» описує злочини, скоєні росіянами на території Малинівської громади Чугуївського району. Жителі цього села багато разів ставали жертвами використання російських касетних боеприпасів. Окупанти постійно застосовують цю зброю для враження великих площ. Але коли нею цілять по цивільних особах, то це вже є ознакою військового злочину. Малинівську громаду рашисти накривали обстрілами починаючи з 24 лютого. І ці обстріли тривали аж до вересня. Під час активної фази боїв у громаді були й загиблі, й поранені. Про це розповідає заступник начальника сільської військової адміністрації Євген Чудний. Поліцейський офіцер громади Олександр Кіндяков згадує, як не раз доводилося рятувати земляків під час обстрілів: «Урагани», «Смерчі», «Гради», «Піони»... Чим тільки не обстрілювали росіяни село, каже Олександр. Наслідками цих обстрілів були жахливими: загиблі та поранені серед місцевих, знищене житло і майно односельців. Усі ці факти фіксувалися поліцією. Харківський прес-клуб пропонує переглянути фільм з циклу «Сліди», який присвячено спогадам очевидців села Малинівка про ці трагічні події.

21. Нульовий поверх

<https://www.youtube.com/watch?v=RnCiHE-Wnv0&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=1>

За кількістю злодіянь, скоєних росіянами щодо цивільних, місто Ізюм не поступається Бучі. Про масові поховання людей в лісі знає весь світ!

Фільм «Нульовий поверх» розповідає про інший злочин: 9 березня 2022 року російська армія завдала авіаудару по житловому будинку по вул. Першотравнева, 2. Михайлу Яцентюку 65 років. Він єдиний із сім'ї вижив після влучання бомби в будинок. Його дружина, донька, зять, тітка та троє онуків 9 березня 2022 року ховалися в підвалі 3-го під'їзду. Там Михайло облаштував укриття і дбав про свою родину під час обстрілів. Він розповів, як бомба влучила в житло... Як перехожі намагалися відкопати рештки тіл загиблих. Кілька під'їздів склалися немов карткові. Було зруйновано 40 квартир. Під завалами опинилося понад 50 людей. Найменшій жертві - онучці Аріні - було 3 роки. Середньому онуку 10 років було б через 21 день... «Я п'ятьох поховав у братській могилі - сім'ю, тітку і жінку окремо», – розповідає Михайло. Люди, які загинули в будинку, пролежали під завалами місяць. Тільки після цього окупанти допустили рятувальників. Із 31 березня по 15 липня 2022 року співробітники ДСНС під обстрілами спочатку голіруч розбирали уламки та витягували тіла, а потім їм надали техніку. Михайло розповідає, як «різні фрагменти рук і ніг складали в одну труну для поховання». Рятувальник Олександр Ковалевський згадує, що спочатку завали розбирали руками і лише потім їм надали техніку, тож для когось із постраждалих цей час став вирішальним. За підрахунками ДСНС, їм вдалося знайти 51 тіло, 44 з яких можна було ідентифікувати. Проєкт «Харківщина: зруйнована, але незламна» дослідило місце злочину в Ізюмі, розпитало людей, які вижили під час атаки, але втратили родичів чи сусідів. Журналісти проєкту поспілкувалися з фахівцями, задіяними в рятувальній операції, представниками місцевої влади та прокуратури Харківської області.

22. Життя проти смерті

<https://www.youtube.com/watch?v=mEGNvopbdzA&t=789s>

З перших днів повномасштабного вторгнення в Україну російська армія цілеспрямовано знищувала харківські заклади науки та освіти. Безповоротно втрачено 15 шкіл міста та області. Суттєво пошкоджено 20 вищих навчальних закладів регіону.

Харківський національний університет імені Василя Назаровича Каразіна – найвідоміший вищий навчальний заклад Харкова й України – зазнав суттєвих пошкоджень у ході цієї війни. Університет займає перше місце серед найбільш постраждалих ЗВО. Дуже зруйновані корпуси розташовані в центрі міста та в районі П'ятихаток. Наприклад, на вулиці Жон Мироносиць зруйновані приміщення факультетів економічного і туристичного бізнесу. Вони вигоріли вщент. Суттєво постраждав спортивний комплекс на вулиці Отакара Яроша. Університет має власні бази різних факультетів в області - біологічного, географічного... Однак там, де були окупанти, нічого не залишилось: росіяни або все покрали, або розтрощили.

Фізико-технічний факультет - це відомі харківські, українські та всесвітні наукові школи, у першу чергу з ядерної фізики. Студенти факультету затребувані майже у всіх установах світу, розповідає професор, завідувач кафедри Сергій Литовченко, який присвятив університету 40 років свого життя. Мета науковців – порятунок людського життя за рахунок розвитку ядерної медицини, зокрема боротьба з хворобами. На це була розрахована сучасна лабораторія. І це знищили росіяни – на понад 3 мільярди гривень!

Він показав наслідки ворожих обстрілів. Перші влучання російських снарядів та ракет у будівлю Фізтеху сталися 25 лютого. Пожежа зруйнувала значну частину корпусу... Вибиті вікна, двері, розтрощена новітня лабораторія з коштовним обладнанням... Обстрілами знищено унікальне устаткування, яке вже неможливо відновити.

Наслідки російських злочинів щодо наукових закладів Слобожанщини Харківський прес-клуб фіксує в межах проєкту «Харківщина: зруйнована, але незламна».

23. Гоптівка – це Україна!

https://www.youtube.com/watch?v=BnC7-kHee_4&t=2s

На КПП “Гоптівка” за день до вторгнення росії в Україну панував спокій. Потужний міжнародний автобан, що з'єднував дві держави, 23 лютого 2022 року працював у звичайному режимі. Люди, які поверталися через піший перехід додому, казали, що накопичення військової техніки не бачили. Але все змінилося 24 лютого 2022 року. О 5-й ранку стався ворожий напад на Україну. Харків та область почали обстрілювати з мінометів, артилерії, танків, а колони російської техніки прямували на місто. Село Гоптівка окупували в перший день повномасштабного вторгнення. Жити з ворогом гоптівчанам довелося сім місяців. У перші ж години перебування в селі військові РФ почали грабувати домівки, виганяти місцевих з квартир та заселятися, як вони казали, надовго в нове житло. Заступниця старости Любов Шворак в окупації провела всі 7 місяців. Вона зазначає, що російські військові на балконі смажили шашлики і спалили багатопверхівку. Масштаби руйнувань у селі були незначні, бо росіяни тут скрізь ховалися. А от кількість награбованого людського майна, вивезеного звідси, - вражає! «Тими телефонами, телевізорами, комп'ютерами, що у нас забрали, можна дорогу на Белгород і назад вистелить! Два комп'ютерні класи, інтерактивні дошки, ноутбуки вчительські, дитячі... Його ж нічого не залишилося, все розкурочили, розібрали, понищили», – розповідає вона. “Асвабоділі” від власного будинку й 68 річну мешканку Гоптівки Клавдію Чірко. Влітку 2022 року ворожі снаряди зруйнували перекриття будинку. Пенсіонерка вижила, тому що була в момент вибуху у підвалі. І досі не вивітрився запах згарища, непотребу та бруду у місцевому Будинку культури. Тут російські війська влаштували свій штаб, а коли поспіхом відходили з

Гоптівки - спалили будівлю. У клубі працювало чотири різних гуртки для дітей та дорослих. Волонтер Роман Мелашко, який проводив тут безліч святкових заходів, не впізнав у руїнах рідних стін. 11 вересня 2022 року Гоптівка перейшла під контроль ЗСУ. Газу, води, світла, мобільного зв'язку тут досі немає. Також у селі немає жодної дитини, адже навчатися навіть онлайн, на жаль, за таких умов неможливо. З тисячі осіб, які мешкали тут до вторгнення, залишилося 69! Це ті, хто пройшов окупацію і вижив. Олексій Шкворак – наймолодший мешканець села, йому 30 років. Він каже, що життя потроху повертається. Дороговказ із написом “Гоптівка” вже повернули на колишнє місце, а прапор майорить над зупинкою, бо Гоптівка – це Україна.

24. Вони просто діти.

<https://www.youtube.com/watch?v=e3JEmnpplIA>

Вони просто діти. Учениця Харківського ліцею №131 Маргарита Почепецька звертається до світової громадськості із закликом по допомогу: «...Я живу в Харкові, в Україні. Мені п'ятнадцять років...». Звернення записане в лютому 2022 року в бомбосховищі, де вона ховалася від ракет і снарядів, якими російські агресори в ті дні знищували Харків. Знищували разом із мешканцями – дітьми та дорослими. Це кремлівський диктатор називав денацифікацією України. «Вулиці, школи, будинки зруйновані. Люди вмирають. Я ще дитина. Але таке дитинство зіпсувало мені все майбутнє життя. Усе моє життя тепер буде темрявою після фільму жахів. Тепер я буду панічно боятися гучних звуків та яскравих спалахів. Тепер я буду завжди їсти, допоки шлунок не буде повний...» – говорила вона. Це наслідки пережитого Маргаритою, сліди російської агресії, які закарбуються в душі дівчини назавжди. Це сліди в душах десятків тисяч інших українських дітей, які відчули на собі жахіття російської агресії. Ну а що може відчувати дитина у підвалі, коли чує вибухи? У фільмі згадуються різні історії, що сталися з учнями Харківського ліцею №131. Історії з дітьми, які вже розмірковують як дорослі. Олена Кравець прокинулася вранці 24 лютого 2022 року від вибухів. Вона пригадує свої відчуття, страхи і слова, що говорила дитині. Марина Галич, мати Матвія, розповідає, як вони втекли від війни з Донеччини на Харківщину і як їх тут наздогнала війна. Аріна Гайтина, Марія Орехова, Дар'я Тесленко й досі відчувають страх, коли чують вибухи. Вчителька української мови та літератури Наталія Погорелова згадує з життя своїх учнів кілька історій, які її найбільше вразили. Докторка психологічних наук, професорка Тамара Хомуленко розповідає про наслідки війни для підсвідомості дітей, як це позначиться на їхньому фізичному та психологічному стані.

25. Попіл освіти

<https://www.youtube.com/watch?v=VbNMILzYeHk>

До вторгнення російських військових на територію України в Дергачівській громаді працювало 22 заклади освіти, які відвідувало понад 6 тисяч дітей. Наразі 21 заклад пошкоджений або повністю зруйнований. Дітей у громаді залишилося втричі менше. Частину вивезли батьки, рятуючи від обстрілів. Доля інших склалася більш трагічно: декого примусово відвезли до Росії й на сьогодні про них нічого не відомо. Під час обстрілів у громаді загинуло 7 учнів і 4 педагоги. На жаль, і нині там гинуть люди. Школи знищені, діти змушені навчатися в бомбосховищах. Це нова реальність українських школярів. Козача Лопань, Прудянка, Цупівка – напівзруйновані або повністю знищені населені пункти. Саме тут люди першими усвідомили, що в країну прийшла війна. Окупанти використовували школи як пункти розміщення військ. Вони грабували, нищили, руйнували. Про наслідки російського панування на території Дергачівщини дивіться у фільмі «Попіл освіти» проекту «Харківщина: зруйнована, але незламна».

27. Тактика випаленої землі

<https://www.youtube.com/watch?v=bY3ePyWaAQc&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=3&t=62s>

За чудові краєвиди поблизу Краснооскільського водосховища площею 72 км курортні місця Борівщини називали «харківською Швейцарією», де відпочивало безліч людей із Харківської та Донецької областей, Західної України. Там було неймовірне розмаїття флори та фауни, зокрема перелітних птахів. Почалося гніздування бакланів, лебедів. Риба сама йшла в руки. Так було раніше... А потім вторглися російські окупанти. Нині тут – пустеля, що межується з болотами. Жахливий пейзаж. Це наслідки застосування тактики випаленої землі, яку російські вояки використали на території Борівської громади. Коли окупантів почали вибивати із цих населених пунктів, вони знищували все: розстрілювали будинки з танків, бомбити дамби і шлюзи, що стримували воду. І як наслідок, вода повністю зійшла. Родючі ґрунти, які ще півтора року тому були квітучими садами та полями і давали багаті врожаї, перетворилася на багно. Про екологічні наслідки для громади та регіону від скоєних злочинів і розмір завданих збитків розповідають мешканці громади та експерти.

28. Занепад Величі

<https://www.youtube.com/watch?v=CclbetXHXos&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=1>

Агрокомбінат «Слобожанський» до війни був одним із найбільших свинарських комплексів Східної України. За словами Дениса Прокопця,

директора АК «Слобожанський», двоє з трьох харків'ян їли м'ясо з цього агрокомплексу. З перших днів війни підприємство опинилось в окупації, а з середини квітня, коли війська ЗСУ відігнали російських окупантів від Харкова, населені пункти Чкаловське та Іванівка потрапили в першу лінію вогню на 5 місяців. Тут повністю не було електрики, а це означає, не було автоматизації всього свиного комплексу, тобто водопостачання, фільтрації повітря, мікроклімату, годування. Вручну свиней нагодувати неможливо. Тим паче, що був зруйнований комбікормовий завод агрокомплексу, який виробляв комбікорми. Проблеми були не тільки зі світлом, але й з персоналом. Працювати було майже нікому: люди боялись, адже російські військові стріляли по машинах та працівниках. Також вони крали свиней, техніку та паливо. До війни підприємство забезпечувало себе кормами завдяки власному рослинництву на 6,5 тис. га орендованих земель. Тому після деокупації аграрії намагалися засіяти землі господарства, але це було надто складно, тому що Чкаловська громада дуже замінова. Наразі лише засіяно 1200 га. Збитки підприємства та громади величезні: біля 63000 голів свиней, 2900 га посівів озимини втрачено, 6,5 тис. га землі заміновано та забруднено вибухонебезпечними предметами, 80 млн грн – приблизна вартість зіпсованих запасів зернових та олійних та 18 млн євро – прямі втрати підприємства.

29. Прихована Загроза

<https://www.youtube.com/watch?v=BZbl-kgjqEY&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=3>

Відповідно до аналізу й експертних даних, близько 6 млн людей в Україні знаходяться під загрозою мінної небезпеки для свого життя і здоров'я. Наразі близько 250 людей загинули від мін, ще понад 500 отримали поранення і каліцтва. Якщо нічого не робити або використовувати стандартні технології, то ще близько 9 тисяч людей постраждають або загинуть від мін в Україні. Про це заявив Прем'єр-міністр Денис Шмигаль. Харківська область посідає перше місце в Україні за кількістю виїздів піротехнічних підрозділів на заміновані через війну території. За даними Харківської обласної військової адміністрації, 12000 квадратних кілометрів області вважаються потенційно замінованими. Це безпрецедентний випадок у світовій історії. Майже кожного тижня бригади саперів ДСНС намагаються за день відпрацювати хоч один напрямок, іншого дня - вже другий. І так різні громади, різні села... Точних термінів розмінування Харківської області не називають ані в ДСНС, ані в поліції. Рятувальники наводять приклади Другої світової війни: тоді масштаби засмічення були меншими. Відтоді минуло майже 80 років, а нерозірвані снаряди досі знаходять. Загалом, з початку бойових дій, піротехніки ДСНС у Харківській області знайшли та знищили майже 79 тисяч вибухонебезпечних предметів. Площа мінувань

приблизно дорівнює розміру таких країн, як Ямайка чи Північна Ірландія. Розмінування Харківщини триватиме десятки років. Увесь цей час не тільки звільнені від окупації райони, а й харківський Лісопарк та Північна Салтівка залишатимуться умовно небезпечними зонами.

30. Сковородинівка: полювання на дух України

<https://www.youtube.com/watch?v=xyBkaXk23os&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=2>

Село Сковородинівка Харківської області розташоване за 40 кілометрів від кордону, воно жодного дня не було на лінії зіткнення або в окупації. Тут немає військових або інших стратегічних підприємств. Але про село знає кожен українець, бо в ньому розташований музей – головна історична пам'ятка про життя і творчість видатного філософа України Григорія Сковороди. Його праці – це філософія серця, людяності, волі – того, що зосереджує український дух і проти чого воюють окупанти. У ніч проти 7 травня 2022 російські військові точковим ракетним влучанням знищили Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди. За даними прокуратури, для удару по музею вони використали крилату ракету Х-101/Х-555 з літаків стратегічної авіації. Саме тому сталися дуже сильні руйнування. «Десь о 22.50 все село почуло вибух. Полетіли шибки, у мене відкрилися двері, – згадує директорка музею Наталія Мицай. – Буквально за секунду вскочила невістка і сказала: «Горить музей!» У тому музеї чергував як сторож мій син»... Вони навмисне цілили в музей, переконана керівниця закладу, бо дуже часто з росії лунало, що Сковорода – російський філософ. Але ж ми знаємо, що він український, він народився в Україні та українець за духом. Цей російський постріл – цілеспрямований, щоб іще раз нам, українцям, нашій культурі зробити... неприємність. Але це злочин, за який потрібно відповідати!

31. Ліброцид: книгоббивство

<https://www.youtube.com/watch?v=qexlguZmmbI&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=5>

Ліброцид: книгоббивство. Українські книжки та бібліотечні заклади становлять загрозу путінському режиму. Інакше чим іще можна пояснити явище, коли одразу після вторгнення в Україну на тимчасово окупованих територіях росіяни почали вилучати з бібліотечних, шкільних та інших книжкових фондів українські видання через їхній "екстремістський зміст" та заміщувати їх російською літературою. До "екстремістських" віднесено, зокрема, підручники з історії України та української літератури. Такі ганебні російські дії мають назву «ліброцид» –

спонсороване режимом знищення книжок і бібліотек з ідеологічних причин, що є частиною систематичного знищення національної та державної ідентичності. У своїй статті від 12 липня 2020 року «Про історичну єдність росіян та українців» Путін заявив, що сучасна Україна — витвір радянської епохи, а росіяни, білоруси та українці — один народ. Відповідно завдання російського агресора – знищити українців як націю, ліквідувати державність України, позбавити їх права на національну, етнічну та культурну ідентичність. Ось чому росіяни не лише вбивають людей, але й свідомо руйнують музеї, театри, пам'ятники, бібліотеки, храми — об'єкти культурної спадщини, що, відповідно до Гаазької конвенції 1954 року, є воєнним злочином. За офіційними даними Міністерства культури та інформаційної політики, внаслідок російської агресії в Україні було пошкоджено понад 1600 об'єктів культурної інфраструктури, серед яких 607 бібліотек. По Харківській області статистика така: • 791 бібліотека працювала до війни в Харківській області; • 471 бібліотека залишилася через рік війни; • 171 бібліотека пошкоджена; • 35 – повністю зруйновано! Про злочини окупантів розповідають керівники бібліотечної мережі Харківщини. Жоден із цих злочинів не може залишатися непокараним!

32. У мене немає дому

<https://www.youtube.com/watch?v=XffYOxD3Wqo&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlPli8E&index=4>

У своєму щоденнику студентка Дар'я Каранда розповідає про життя в окупованому Ізюмі від початку війни. Це намір проаналізувати наслідки окупації особисто для неї та її сім'ї, для людей, яких вона знала і які залишилися жити в окупованому місті. Як виживали люди під час захоплення Ізюма росіянами? Що вони відчували і пережили? У місті не було світла, газу, навіть житла, розповідає героїня фільму. Місто майже повністю зруйноване, люди живуть у підвалах. Знищені житлові будинки, адміністративні будівлі, магазини, медичні заклади, аптеки. Відсутня система опалення. Як наслідок, мешканці гинули не тільки від обстрілів, а й від холоду, голоду, катувань... Родина Дарії залишилася без будинку. Обстеження підтвердило неможливість його відновлення. Порівняно з життями людей, втрата мінімальна, але це руйнація щасливого буття, планів і сподівань, знецінення взагалі людського існування. Війна, на жаль, триває...

33. Злочини проти святинь

<https://www.youtube.com/watch?v=FYR9yKjilNM&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlPli8E&index=3>

Злочини проти святинь. Духовне життя для українців завжди мало велике значення. Протягом століть, незважаючи на ідеологію суспільства, по допомогу до Бога зверталися в різних життєвих ситуаціях. Тільки там можна було знайти спокій, рішення більшості проблем, надихнутися на нові звершення, поновити сили для праці. Увесь сімейний цикл життєдіяльності людини був пов'язаний із церквою, від народження до смерті, від одруження, народження дітей до зцілення від тяжких недуг... Коли почалася війна, більшість людей побігли до церкви ховатися, шукати там порятунку. Але для злодіїв немає нічого святого – храми обстрілювали, бомбили, палили, обкрадали. Як це відбувалося в селі Коробочкине – розповідають віряни місцевого храму Успіння Пресвятої Богородиці. Також про наслідки агресії щодо храмів розповідають мешканці с. Гракове. Про участь священників у духовній підтримці людей під час війни розповів священник храму Іоанна Богослова м. Харкова Геннадій Рохманійко.

34. Білий цвіт калини

<https://www.youtube.com/watch?v=NHtin0H9Vgl&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=2>

Дев'ятого червня 2022 року в Коробочкинській ліцей прилетіло одразу два снаряди, повністю зруйнувавши дві стіни на першому поверсі. Повилітали вікна, шибки, двері, дах... Постійні тривоги, що лунають у селі, вже другий рік поспіль змушують навчальний заклад працювати в дистанційному форматі. Окупанти руйнують садочки, школи, ліцеї, гімназії не просто так. Усе це – частина сатанинського путінського плану – денацифікації, Тож і стараються вороги втілити свій диявольський задум: позбавити покоління молодих українців можливості вчитися, методично руйнуючи насамперед заклади освіти... В умовах війни особливо драматичною є ситуація для початкової школи, бо це період соціалізації дітей. На жаль, українські школи на сьогодні не спроможні відновити офлайн-навчання через постійну агресію РФ. За нормативними документами для цього потрібно створити безпечне середовище. Але більшість навчальних закладів такої можливості не має. Тож вчителі намагаються ставати більш гнучкими у виборі форм навчання, допомагають школярам соціалізуватися. Шкільна освіта змушена змінюватися... Про наслідки російської агресії для дітей та освіти розповідають педагоги ліцею.

35. «Русский мир» в мій дім

https://www.youtube.com/watch?v=BeUYzaihz_A

Росіяни намагаються зруйнувати якомога більше історичних та культурних закладів України. До цих будівель належить і пам'ятка

архітектури Харківщини – приміщення однієї з перших пожежних частин з вежею-каланчею. Їх звели з 1884 по 1887 рік у стилі нео-готика в районі Заїківка. Кілька десятиліть після будівництва каланча залишалася однією з найвищих споруд міста. Спочатку вона належала пожежно-рятувальній частини, потім дослідницько-випробувальній лабораторії. Статус пам'ятки архітектури споруда має давно – вона записана в реєстрі культурних та історичних будівель Харкова під №483, вміщена в екскурсійні маршрути. У березні 2022 року, в ході повномасштабного вторгнення РФ в Україну, по приміщенню було завдано два варварських удари – бомбовий і ракетний, унаслідок яких будинок зазнав серйозних руйнувань. Постраждали і навколишні будинки, а також люди. Про наслідки цих обстрілів для історичної пам'ятки та харків'ян розповідають свідки. Ці спогади є незаперечними доказами злочинів російських військових, кожен з яких має бути покараний.

36. Сім місяців пекла

<https://www.youtube.com/watch?v=9osXYJXmuHs&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=2>

Одне з найбільш постраждалих селищ Харківської області – це Гракове. Воно опинилося під окупацією з перших днів війни. Росіяни зайшли туди двома колонами. Їх було дуже багато – це люди, танки, інша військова техніка. Постійні обстріли. Світла та газу не було. Місцеві жителі ховалися в погребах. Розповідають, що окупанти скрізь ходили як хазяї. Пограбували магазин, забирали у людей телефони. По хліб випускали з села тільки одну людину. Але й на це треба було брати дозвіл... А потім почали забирати чоловіків – одних у буцегарню в Балаклію, інших – у місцеві підвали. Найстрашніше те, що російські військові почали розстрілювати цивільних, навіть на очах у рідних. Після звільнення села від російських окупантів жителі були вражені кількістю руйнувань та смертей: 46 мешканців загинуло і 68 було поранено, але територію ще не повністю обстежено; на території Чкаловської громади зруйновано 1000 приватних господарств, що становить 60% всього жилого фонду; 80% будинків у Граковому знищено; значна частина території замінована... Це російські сліди на території громади.

37. Евакуація: гра на виживання

<https://www.youtube.com/watch?v=sR0SA9V08ss&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=5>

Російські військові продовжують обстріли України з різних видів зброї. Найбільше від цього потерпають нещодавно деокуповані громади. З початком зими окупанти наростили кількість обстрілів Куп'янщини, тож

рівень небезпеки для тамтешнього цивільного населення зріс. У зв'язку з постійними бойовими діями ще в листопаді 2022 року жителям прифронтових територій влада запропонувала залишити населені пункти і виїхати у більш безпечні міста. На початку березня цього року в Куп'янській та Курилівській громадах розпочалась обов'язкова евакуація дітей і маломобільних людей до більш безпечних регіонів. Таке ж рішення щодо населення ухвалили у Вільхуватській, Дворічанській та Петропавлівській громадах. У серпні поточного року з Куп'янська та сусідніх сіл і селищ планували примусово вивезти близько 800 дітей, а вивезли 700 жителів, ще 4 тисячі написали відмови від евакуації. Обов'язкове переселення родин з дітьми у примусовий спосіб у Куп'янському районі проводили з 3 по 26 листопада. До евакуації залучили працівників поліції ГУНП в Харківській області, екіпажі поліції особливого призначення, волонтерів та місцеву владу. Із 10 населених пунктів Куп'янщини за цей період вивезли 296 дітей. Про це інформувала Національна поліція в Харківській області. Ці люди на сьогодні забезпечені всім необхідним для проживання.

38. Астрономічні збитки

<https://www.youtube.com/watch?v=5yDw8kkPpXk&list=PLm4oYbleTj4OmbLlVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=4>

У лютому 2022 року російські війська зайшли в села Волохів Яр, Михайлівка та Іванівка на Харківщині, поруч з якими розташований найбільший у світі низькочастотний радіотелескоп УТР-2 та більш сучасний радіотелескоп – ГУРТ, завдяки яким українські науковці досліджували космос. Телескоп УТР-2 розташований на площі близько 1,4 кв км і більшу частину цієї землі займають антени. На перехресті груп антен знаходиться приміщення, в якому були встановлені комп'ютери, сервери, обладнання для спостереження за всесвітом і планетами. Поруч розташована Чугуївська спостережна станція НДІ астрономії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Захопивши два наукових заклади, територію навколо них військові рф замінували, у будівлях обсерваторії та спостережній станції розташували свої штаби з особовим складом, зберігали зброю та боєприпаси, а поруч знаходилися їхні танки та артилерія, з яких окупанти обстрілювали Харків і Чугуїв. Після деокупації восени 2022 року на звільненій території телескопи Радіоастрономічного інституту НАН України та Науково-дослідного інституту астрономії знайшли пошкодженими та пограбованими, непридатними для роботи. Науковці показали повністю розтрощені будівлі, заміновані навколо поля, на яких розташовані побиті антени, розповіли про розкрадене обладнання і показали, на яких російських аукціонах його розпродають на деталі. На відновлення всього господарства обсерваторії та спостережної станції знадобиться не одна сотня мільйонів євро та багато років, зазначають фахівці, адже

апаратура виготовлялася переважно в штучному вимірі під спеціальні цілі. Про інші наслідки окупації дивіться у фільмі "Астрономічні збитки".

39. Шкільна катівня

<https://www.youtube.com/watch?v=BHW-W2POzMA&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=3>

Від російської окупації постраждало 32 % території Харківщини. У жовтні 2022 року були звільнені 544 населені пункти регіону. Про факти воєнних злочинів проти цивільного населення одразу ставало відомо після звільнення населених пунктів. Торік було виявлено по 4 катівні в містах Ізюм та Куп'янськ, 3 — в селищі Козача Лопань, по 2 — в селищі Шевченковому та у Вовчанську, по 1 — у селах Великому Бурлуку, Пісках Радківських, Боровій, Липцях. До цього переліку не входить місто Балаклія, де виявлено 2 місця постійного утримання і катувань цивільних. На сьогодні виявлення всіх місць незаконного тримання місцевих мешканців і військовополонених на тимчасово окупованих територіях є проблематичним, зазначають у поліції. Загалом на деокупованих територіях України встановлено 52 місця незаконного тримання і катування людей, з них 27 катівень – на Харківщині. Ці злочини об'єднує те, що вони мають системний характер щодо громадян, не лояльних до російських військових під час встановлення окупаційної адміністрації. У фільмі «Шкільна катівня» мова йтиме саме про таких в'язнів села Вербівка Балаклійського району, людей, які пережили тортури у перетвореному на буцигарню ліцеї.

40. Внутрішні болі

https://www.youtube.com/watch?v=kSL4domY_7s&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=2

Внутрішні болі - це те, що не вилікуєш бинтами і мазями. Їх не видно на поверхні. Вони всередині людини і перетворюють її життя на фільм жахів. Українці, зокрема харків'яни, ввечері 23 лютого заснули в мирній країні, у рідних домівках, у власних ліжках. Але вже через декілька годин прокинулися на війні. Чи можете ви хоч теоретично уявити собі стан батьків, які сьогодні, мешкаючи на сході Європи, вимушені розбудити дитину словами: «Сонечко прокидайся, почалася війна», як це зробила більшість харків'ян о п'ятій ранку 24 лютого, почувши перші вибухи? Попереду на українців чекають щоденні обстріли з ракет і артилерії з боку російського кордону; втрата домівок, що перетворилися на руїни; загибель батьків, дітей, друзів; окупація, вигнання, біженство. Вже майже два роки пройшло після вторгнення, але ці трагічні події більшість людей

психологічно витримати не в змозі. «Психіка людини і досі не вивчена так, як хотілося б фахівцям. Ми навчилися пересаджувати серце, але ми не навчилися копати в голові і мати ресурси для того, щоб розуміти, що буде далі», - кажуть лікарі, аналізуючи психологічні наслідки війни росії проти України. Хлопчик, який з кожним звуком повітряної тривоги хапає свої іграшки і ховається в коридорі, жінка-кухар, що працювала в лікарні й отримала поранення, коли російські снайпери відстрілювали українських медиків, чоловік, який піддавався тортурам в окупованому росіянами селі, а тепер не знає, як жити з усвідомленням пережитого болю і приниження, молода дівчина, яку згвалтували російські солдати, після чого вона впала в депресію і зараз боїться спілкування з протилежною статтю, втратила сенс життя, – це тільки частина історій, які шокували харківських психологів за час реабілітаційної роботи. Наслідки мають величезний негативний вплив особливо на розвиток дітей. Вони замикаються в собі, уникають спілкування. Боротьба йде за кожну посмішку... Вже сьогодні психологічної допомоги потребує кожен третій мешканець України. Дехто сподівається, що страх за себе та близьких, депресивний стан, безсоння, стрімка зміна настрою, суїцидальні наміри тощо пройдуть з часом і без допомоги фахівців. Але ні, на жаль, хоча психологи і покладають великі сподівання на свою роботу та на природні механізми людини із самовідновлення. Власну програму з цієї роботи реалізують і на території Дергачівської громади, створивши так званий «безпечний простір».

41. Неспортивний постріл

<https://www.youtube.com/watch?v=9LDwLOBEvkY&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=5>

Військові російської федерації завдають величезної шкоди спортивній інфраструктурі України. Від ракетного удару окупантів 24 червня 2022 року постраждав і спорткомплекс «Політехнік» НТУ «ХПІ», розташований у Харкові на вулиці Алчевських. По ньому вдарили двома «Іскандерами» з Білгородщини. Ракети влучили у спортивний манеж, відбулося займання на площі близько 200 кв. м. Горів інвентар, підлога, стіни, легкоатлетичний манеж та ігрова зала, пошкоджені кабінети викладачів. На щастя, без загиблих. Саме за цей спорткомплекс його архітектори отримали Державну премію України в галузі архітектури і будівництва. До війни у спорткомплексі тренувалися студенти, спортсмени, майбутні олімпійці, щоденно півтори – дві тисячі людей. Змагання відвідувало до 500 глядачів. Він був домашньою ареною баскетбольного клубу «Політехнік». Тут проводилися матчі Вищої ліги та Суперліги України, різні міжнародні змагання... Про наслідки агресії розповідають ректор НТУ «ХПІ» Євген Сокол, завідувач спортивної кафедри Олексій Юшко,

заступниця директора спортивного клубу Марія Долгарева, тренер з ватерполу Сергій Колточихін, викладачка Олена Bloшенко. На думку експертів, руйнування, завдані ракетним ударом, настільки значні, що відбудова комплексу буде тривалою і складною...

42. **За межею людяності**

https://www.youtube.com/watch?v=l73wXiP7p_U&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=4

Однією з ознак висококультурної цивілізації є ставлення суспільства до людей з інвалідністю, зокрема дітей. Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю «Шанс» щорічно надає послуги дітям з особливими потребами як Чугуївської, так і сусідніх територіальних громад. Фахівці закладу намагаються максимально відновити фізіологічні здатності та повноцінний розвиток діточок з інвалідністю. У центрі проходили реабілітацію, фізичну підготовку, масажі та іншу кваліфіковану допомогу діти різного віку і стану, зокрема з ДЦП, аутизмом, синдромом Дауна. Батьки дуже раділи, що мають такий унікальний центр! До російського вторгнення КУ «ШАНС» надав 24000 послуг, 621 дитина отримала допомогу. За період війни – 172 дитини звернулося до нього за підтримкою. Нині допомогу отримує 60 діточок, які залишилися вдома, та ще близько 30-ти з навколишніх громад... Це сталось вночі з 16 на 17 листопада 2023 року. Російська ракета прилетіла в 20 метрах від будівлі. Як наслідок – постраждало приміщення, покрівля, вилетіло 19 вікон. Повноцінну реабілітацію дітей довелося припинити і шукати можливості надавати допомогу в інший спосіб. Про атаку на хворих дітей і наслідки ворожого обстрілу дивіться у фільмі Харківського прес-клубу «За межею людяності».

43. **Подвійний злочин**

<https://www.youtube.com/watch?v=wUWWqZBkqUo&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=3>

Є така професія – людей рятувати. Люди, котрі її вибрали, розуміють, що вона повзана з ризиком для життя. Так, пожежники іноді гинуть, рятуючи життя тих, хто став заручником вогненної стихії. Але коли рятувальник гине від обстрілів – це подвійний злочин. На таке здатні лише виродки. Або російські злодії. Не маючи ні честі, ні права називатися солдатами, ці безславні нелюди навіки зганьбили свою країну, системно здійснюючи повторні обстріли мирних кварталів, зокрема коли рятувальники ДСНСУ починають свою роботу з ліквідації наслідків російського терору, витягуючи з-під завалів людей, борючись із вогнем, евакуюючи поранених. Герої-пожежні, під ворожим вогнем, незважаючи на травми

та поранення, продовжують виконувати свій обов'язок та свою шляхетну роботу – рятувати людей. Але бувають і трагічні випадки. В Ізюмі старшина цивільного захисту Костянтин Маляров загинув під час виїзду на пожежу від повторного обстрілу екіпажу рашистами. Йому було лише 39 років. За 2022 рік шестеро рятувальників загинули на Харківщині під час виконання своїх службових обов'язків. Жахливі наслідки російської агресії мають бути відшкодовані, а країна-терорист понести відповідальність за скоєні злочини. Тільки життя рятівників, які загинули, сумлінно виконуючи свій обов'язок, повернути вже неможливо...

44. **ГЕНОЦИД: чорний вівторок Харкова**

https://www.youtube.com/watch?v=TqTz_exOG-o&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=2

Для мешканців вулиці Академіка Проскури в Харкові 23 січня 2024 року виявився криваво-чорним. Жителі стали жертвами чергового ракетного удару з боку російських загарбників. Оцінку злочину вже дала світова спільнота, і не лише в Україні. Подамо сумну статистику цього варварського удару: 10 загиблих, серед них восьмирічна дівчинка. Понад 200 постраждалих цивільних громадян, 30 з яких у важкому стані госпіталізовано. Пошкоджено 226 житлових будинків, вибито понад 5500 вікон. Більш ніж 1000 мешканців залишилося взимку без опалення, води та електрики. Але цей злочин – лише епізод війни в Україні. І він дає право назвати росію державою-терористкою, а російську агресію проти України – геноцидом проти України та її мешканців. Фільм проекту «Харківщина: зруйнована, але незламна» знімався безпосередньо на місці кривавих подій 23 січня. Його герої – харків'яни, які вкотре на собі відчували «братні обійми руського міра».

45. **Я - не студент...**

<https://www.youtube.com/watch?v=7nz8aDL7YP8&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=7>

Ми йдемо коридором одного з найвідоміших університетів міста. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова зазнав значних руйнувань від російських обстрілів – постраждала низка корпусів навчального закладу. Ворог не пошкодував декількох мільйонів доларів, вщент зруйнувавши ракетами приміщення закладу. Центр трансферу і технологій «Мегаполіс» в університеті відкрили незадовго до вторгнення росіян. Тут спілкувалася молодь, для неї проводили майстер-класи, викладачі і студенти співпрацювали з науковцями всього світу. Тепер його немає. Такі сумні підсумки підбиває ректор університету Володимир Бабаєв. Гуртожитків у структурі університету було вісім, а зараз функціонує лише два. Інші

пошкоджені. Зараз у них проживає лише 28 студентів, а до вторгнення було 2500. Чекають на повернення студентів ще дві установи зі структури університету – це Житлово-комунальний фаховий коледж та Навчально-науковий інститут будівництва та цивільної інженерії. У Житлово-комунальному фаховому коледжі щороку навчалось близько 1000 студентів від 14 до 17 років. Майбутніх бухгалтерів, ландшафтних архітекторів, готельних працівників війна позбавила можливості навчатися в цих приміщеннях. Кафедри, сучасні лабораторії, міжнародний центр, оснащений сучасною технікою – усе потрощено! Площа руйнувань становить близько 7 тис. квадратних метрів, це майже вісім футбольних полів! Якщо оцінювати лише матеріальні збитки, мова йде про сотні мільйонів гривень. Утім, українську молодь не зупиняє російське варварство. Студенти включаються в процес відбудови альма-матер. І це надає впевненості в завтрашньому дні. А сьогодні треба задокументувати злочини, скоєні РФ щодо закладу – у музеї університету вже з'явилися експонати, які нагадуватимуть майбутнім поколінням ціну нашої свободи.

46. ТРИВОЖНИЙ посвист БАБАКА

<https://www.youtube.com/watch?v=SyOf5uZF390&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=6>

Симпатичний пухнастий бабак степовий має багато шанувальників по всьому світу. В Україні святкування Дня бабака розпочалося 20 років тому, коли вперше на Харківщині його розбудили журналісти Харківського прес-клубу та науковці Каразінського університету. На біостанції гризун визначив прихід весни та спрогнозував майбутній врожай. Нині Слобожанським синоптиком виступає бабак Тимко III. Співзасновниця свята в Харкові Людмила Доля згадує, що в 2004 році тут були бабаки «і блондини, і брюнети, і руді...». Але Тимкові III випала важка доля – пережити російську навалу. Він та його “одноплемінники” на Куп’янщині у 2022 році опинилися в окупації. Земля здригалась від вибухів, не було світла, почалися перебої з постачанням їжі. На них полювали зграї покинутих безпритульних псів. Тварини майже не спали. Як наслідок – усі бабаки не мали потомства. Так вважає науковець університету Володимир Ронкін, який доглядав за тваринами в цей час. Через дії росіян існуванню байбаків загрожує смертельна небезпека. До війни їхня чисельність на Харківщині сягала 5 тисяч особин, а зараз більшість територій, де вони мешкають, – це лінія бойового зіткнення. Тому з’ясувати остаточну кількість тварин у дикій природі неможливо. Протягом останніх 30 років їх популяція скоротилася майже в 10 разів! То що залишиться зараз і чи залишиться хоча б щось – важко сказати! Унаслідок активних бойових дій на Харківщині знищено або пошкоджено понад 170 тис. га лісів та понад 570 тис. га сільськогосподарських угідь. Нищівних руйнувань зазнали природні парки та ландшафти. Професор університету імені Василя Каразіна Дмитро Шабанов наголошує: все, що російська регулярна армія чинить з українською природою,

несучи смерть довкілля, можна назвати екоцидом. Біологи стверджують, що українського степу, де живуть бабаки та інші представники червонокнижної фауни та флори, майже не залишилося...

47. Тваринна жорстокість

<https://www.youtube.com/watch?v=pp6Z-rK06E0&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=5>

У Харківській області російські загарбники масово вбивали не тільки людей, а й тварин. На фермі в селищі Мала Рогань від їхніх дій загинуло понад 70 корів, а в селі Шестакове – понад 2 тисячі! Найбільше молочне підприємство Слобожанщини, розташоване за 20 км від кордону, росіяни почали обстрілювати з перших днів війни з "Градів", мінометів, бомбити з літаків. Частина трупів тварин досі залишається під завалами. Жертвами російських атак також стали і працівники підприємства. Власниця ферми в Малій Рогані Любов Злобіна розповіла, скільки корів, телят, свиней згоріло живцем у вогні, який запалили загарбники на фермі. Вже тоді всі зрозуміли: окупанти із нелюдською жорстокістю знищують не лише людей, а й беззахисних тварин. За час окупації ферма горіла сім разів. Спочатку загинуло чотири корови, але вони своєю смертю врятували життя мешканців, бо людям було нічого їсти. Окупанти не випускали жителів з облоги. Тих, хто намагався вирватися, розстрілювали. Фермери безоплатно роздавали молоко, яке доїли вручну, бо доїльні апарати окупанти також знищили. Наприкінці окупації загарбники, розуміючи, що їх скоро потиснуть, підпалили ферму. Працівники та господарі з ризиком для життя намагалися врятувати хоча б когось, але більшість тварин згоріла живцем. А там одні маленькі мамочки з поросятками, телятками... Люди намагалися хоч когось урятувати.. Під час окупації більшість працівників господарства під страхом смерті поїхало з селища. А коли ЗСУ вибили росіян, усі побачили страшні сліди їхнього перебування: крім мін, снарядів і пляшок – трупи корів, які загинули від голоду прив'язаними до ясел. Загарбники їх не годували й не відв'язували. Яка безглузда і свідомо ненависть до всього живого?!

48. Замах на пошту

https://www.youtube.com/watch?v=gBLLM1_q9d0&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=4

У Коротичі поштове відділення росіяни обстріляли ракетами С-300 приблизно о 22:13. На зміні тоді працювало 33 працівники, з них 8 загинуло, 16 потрапило до лікарні. Менеджер Богдан Сандул на момент прильоту був на роботі та чудово пам'ятає цю мить: «Тільки залунала тривога, я одразу взяв телефон, щоб подивитися, що сталося. Й одразу прилетіло по нашому терміналу. Всі впали від вибухової хвилі. Я втратив свідомість. Прийшов до тями, дивлюся, а пів

термінала немає! Все іскриться, горить! Я думав, що в мене руки немає, була кровотеча. Подивився, рука є, думаю, слава Богу! Встав та почав шукати своїх друзів... Дуже страшно було! Уламок у носі в мене стирчав. Дихати важко, задихався. Легені були пробиті, це мені потім сказали лікарі. У лікарні за 20 днів мені зробили 3 операції!» «Ми очікували посилку з книжками, які повинні були поповнити наш фонд, – розповідає заступниця директора дитячої бібліотеки Валентина Лупіцька. – І сталася трагедія. Через кілька днів до бібліотеки приходять посилка з наліпкою. На ній вказано, що ці книжки вціліли під час ракетного обстрілу пошти. Колектив нашої бібліотеки вирішив, що книжки, які до нас все ж таки дійшли, мають бути якось позначені. Ми зробили на кожну наліпку, на якій вказано, що ця книга вціліла під час ракетного обстрілу. І кожен читач, до рук якого вона потрапить, буде про це знати! У російських засобах масової інформації цей терористичний акт виставили як успішну операцію зі знищення української техніки. У нормальних людей ця маячня викликає лише здивування, бо всі розуміють, що Збройні Сили України не перевозять танки поштою. У Харкові росіяни б'ють по об'єктах, що не мають відношення до військових – школах, дитячих садках, лікарнях, житлових будинках, пошті. Гинуть люди! Так діють лише злодії, на яких обов'язково чекатиме суд міжнародний і Божий!

49. Урятоване Євангеліє

<https://www.youtube.com/watch?v=2jQPuZjL5y4&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=3>

Головний експонат Ізюмського краєзнавчого музею – напрестольне Євангеліє 1707 року, фоліант, оклад якого оздоблений сріблом та позолотою. “Боже письмо” подарував Ізюму гетьман Іван Мазепа, який викликає у росіян страх та ненависть. За всю історію книжкового друку в Україні Євангеліє від Мазепи публікувалося всього двічі. Ізюмський примірник пережив не одну війну. Під час Другої світової війни унікальне видання сховали від нацистів, а 2022 року, коли до міста увійшли російські окупанти, історичну пам'ятку, як і весь музейний фонд, знову довелося рятувати. Співробітники зберегли повністю всю експозицію, незважаючи на окупацію. Щодня вони приходили чистити, виносити, відновлювати, згадує директорка Ізюмського музею Галина Іванова. Співробітниця закладу Ірина Єрмоленко розповідає, як російські військові спочатку обстріляли будівлю, а потім нахабно мародерили в пошуках скарбів та потаємного виходу до Святогорська. Тож за часів окупації найважливіший музейний експонат вирішили підмінити, поклавши під скло схожу товсту книгу, а оригінал сховали, бо розуміли: якщо книга потрапить до рук окупантів, вона зникне назавжди. Після звільнення Ізюма Євангеліє передали харківським реставраторам, які розпочали термінові роботи з відновлення окладу та сторінок книги. Фоліант має значні пошкодження – плями, плісняву, патьоки, земельні налипи. Деякі сторінки реставратори збирали як пазли. З більш ніж 300 аркушів відновити щойно вдалося близько 50. Процес реставрації

триватиме щонайменше півтора року, кажуть фахівці. Євангеліє 1707 року нині зберігається у сховищі, але його дуже чекають вдома в рідному Ізюмі.

50. Мішень – лікарні!

<https://www.youtube.com/watch?v=qcQ6mK8V-yg&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=2>

Золочівська територіальна громада постійно перебуває під обстрілами російської армії з часу її повномасштабного вторгнення. Рашистськими обстрілами тут розтрощено понад тисячу будинків. Загибло більше ста мешканців, серед яких є діти. Головна медична сестра лікувального закладу Ольга Борох із жахом згадує, що Золочів обстрілювався майже щодня, як російські окупанти прицільно нищили медичний заклад, у якому вона пропрацювала майже 50 років. Навколо лікарні влучало дуже багато мін і снарядів. Були вибиті всі вікна та двері. Пошкоджені стоматологічне відділення, централізована стабілізаційна лабораторія. Директорка медзакладу Ілона Бутова згадує, як С-300 прилетіли в терапевтичне і дитяче відділення. Від них нічого не залишилось. Вибуховою хвилею заклад підняло й опустило, вибило всі вікна... Здійснивши повномасштабне вторгнення в Україну, рашисти не припиняють системні атаки на заклади охорони здоров'я, що є воєнним злочином без терміну давності. Про те, як гинули цивільні, як виживали жителі Золочівської громади – дивіться у фільмі Харківського прес-клубу «Мішень – лікарні!».

Фільм створено Харківським прес-клубом в межах проекту «Харківщина: зруйнована, але незламна» за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. Погляди авторів не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США. / Supported by the Democracy Commission Small Grants Program of the U.S. Embassy to Ukraine. The views of the authors do not necessarily reflect the official position of the U.S. Government”.

51. Спалене життя

<https://www.youtube.com/watch?v=fzJypF1oyyQ&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=5>

У ніч на 10 лютого 2024 року росіяни вкотре обстріляли Харків дронами-камікадзе. Убивці поцілили в нафтобазу, розташовану в Немишлянському районі міста. Унаслідок удару стався витік пального по вулиці Котельній – виникла пожежа, що охопила 15 приватних житлових будинків. Майже добу рятувальники гасили вогонь. Результатом обстрілу стала загибель кількох родин: чотирьох дорослих і трьох дітей. Вони згоріли живцем, бо не змогли вибратися з будинків. У дворах також загорілися автівки, які додали сили вогню, розповідає мама загиблих Тетяна Путятіна. Сім'я Ольги Путятіної: у

вогні разом з нею живцем згоріли її чоловік Григорій та троє синів, найменшому з них було 10 місяців. Тіло чоловіка знайшли в коридорі будинку, мама з дітьми намагалася врятуватися у ванній, але марно. Температура горіння під час пожежі була такою, що навіть кістки загиблого немовляти перетворилися на попіл, зазначають у прокуратурі. В іншому будинку загинуло літнє подружжя Манойло: 66-річний інвалід та його 65-річна дружина, розповідає син загиблих Вадим. Батько не ходив. Мама піклувалася про нього. Вони не змогли втекти з вогняної пастки. Цього ж дня на пожежі поранення отримали 45-річний чоловік, 61- та 39-річні жінки. З місця загоряння було евакуйовано понад 50 людей. Рятувальники й досі не можуть повністю усунути наслідки екологічної катастрофи.

52. Знищення ідентичності

<https://www.youtube.com/watch?v=RX1Q5ST-KIc&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=4>

Своїми варварськими діями росія знищує український народ, його історичну пам'ять і спадщину. Агресор всіма силами намагається позбавити нас історичного середовища, яке зафіксоване в архітектурі. Більш як 370-річна історія містобудування Харкова залишила чимало пам'яток: місто у п'ятірці міст України з найбагатшим історичним і архітектурним спадком. Дуже часто російські ракети руйнують старовинну забудову так, що її вже неможливо відновити. І це трагедія! Закладена в Радянському Союзі стратегія знецінення нашої історії працює й нині – це знищення національної ідентичності. Коли руйнуються історичні об'єкти – знищується взагалі доказ існування нас у минулому. Тобто наративи щодо «єдиного братського народу» буде значно легше довести, коли у нас віднімуть історичне середовище, зазначає архітектор-реставратор Віктор Дворніков. Експедиційна група, яку він очолює, здійснює подорожі Харківщиною з метою зафіксувати втрати культурної спадщини, задокументувати масштаби руйнувань історичних пам'яток. У нашому фільмі мова йде про знищення кількох корпусів Державного біотехнологічного університету: будинку по вул. Різдвяній, 19 та по проспекту Героїв Харкова, 45. Від обстрілу цих пам'яток ракетами С-300 постраждали й навколишні об'єкти культурної спадщини. У приміщеннях стався обвал фрагментів центральної частини, пошкоджено вікна, покрівлю, зовнішні стіни, інженерні системи. Неможливість дотримання температурного режиму викликає подальше руйнування внутрішніх оздоблень, стін, перекриттів. Втрата визначних для Харкова об'єктів, на жаль, поступово веде ворога до мети, підкреслив архітектор Віктор Дворніков. Він наголосив на тому, що «ворог намагається повністю зруйнувати нашу з вами ідентичність... І ми маємо цьому протидіяти!»

53. За вікном

https://www.youtube.com/watch?v=rId_ySyPODo&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=3

Село Артемівка Печенізької селищної ради з першого дня війни опинилося в окупації. Звичайне життя багатьох сімей перетворилося на жах. Чимало горя та смутку принесла війна і в родину Валентини та Василя Драгункіних. Валентина через вікно весь час спостерігала за дорогою, якою їхали російські окупанти. Вона бачила всі злочини російських військових, скоєних у селищі: «Грабували дачі. Волокли все поспіль. Забирали дитячі кросівки, ручки... А те, що вкрасти не могли, прострілювали або проштрикували. У нас був у біологічному кабінеті мультимедійний комплекс, дошка. Так вони її не взяли, а попроштрикували, попрострілювали». Було страшно. Всі боялися, особливо за дітей. Вперше, як росіяни прийшли, одразу почали відбирати у місцевих машини. Ну, були ж добрі люди, які здавалили, розповідають Драгункіни. Російський командир з помічником заявив, що якщо машина за годину не стоятиме в них, з дітьми буде біда. Також рашисти знущалися з людей, катували АТОВців... Не витримавши життя в окупації, чоловіки родини таємно перейшли через Печенізьку дамбу та вступили до лав ЗСУ. Павло Одерій, зять Валентини та Василя, трагічно загинув, захищаючи Україну. Без батька залишилося троє дітей. Син Олександр і досі боронить країну...

54. Помста за спротив

<https://www.youtube.com/watch?v=ShItumqB48c&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=2>

Село Кам'янка розташоване за 7 кілометрів на південь від Ізюма. На початку війни, прямуючи до Слов'янська, війська рф окупували його. Звільнити село вдалося лише 12 вересня 2022 року. Увесь цей час населений пункт був під окупацією. Навесні і влітку 2022 року тут точилися запеклі бої. Росіяни намагалися з боку окупованого Ізюма прорватися до Слов'янська. По населеному пункту били їхня артилерія, танки, міномети. Потім почалися авіаудари, і врешті розстріли жителів. Зі слів місцевих мешканців, росіяни масово вбивали людей, розстрілювали собак та знищили всю худобу. Загибло понад 30 людей і понад три сотні голів великої рогатої худоби. Окрім зруйнованого житла, під російськими обстрілами згоріло збіжжя, техніка... Попри складну гуманітарну ситуацію, жителі все ж повертаються додому, наражаючи себе на іншу небезпеку – росіяни залишили після себе дуже багато мін. Нині Кам'янка стерта з обличчя землі, але люди поступово намагаються вдихнути у понівечене село нове життя.

55. Катівня для однієї родини

https://www.youtube.com/watch?v=U_MZeBOWUb4&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=8

В Україні на деокупованих територіях поліція виявила 101 буцигарню, де російські загарбники незаконно утримували та катували людей. Найбільше в Харківській області – 31 катівню. Точну кількість замордованих людей досі встановити неможливо. Станом на 23 лютого 2024 року в Харківській області відкрито 483 кримінальних провадження щодо зникнення 566 цивільних осіб, а саме: 88 дітей, 135 жінок і 343 чоловіків. У сім'ї Олени Гапоненко із селища Козача Лопань Дергачівської громади росіяни забрали в катівню всю родину – її, сина з невісткою та дочку. За те, що Гапоненки не приховували своїх патріотичних поглядів, їх звинуватили в коригуванні вогню на користь ЗСУ та відвезли до місцевого вокзалу, де перебували й інші ув'язнені мешканці. «Я шкодую, що насправді ми не були коригувальниками, – каже Олена. – Зараз все було б інакше...». Вона розповіла про катування електрострумом та сильні побиття, про наслідки нелюдського ставлення до українців. «Син у мене був чорного кольору, дочка з вирваним волоссям, з пробитою головою, з вирваними нігтями, невістка теж була синього кольору. Струмом катували мене, сина, це точно. Дочка не зізналася. Після декупації дві тріщини в черепі, знімок зробили. Вона казала, мамо, мене по голові вдарили 74 рази. Після звільнення два тижні вона пила тихенько чай і мовчала. Просто мовчала. Лягала йшла. І не заходьте, і не підходьте, і не чіпайте мене. І невістка так само», – згадує Олена Гапоненко. Але доля багатьох в'язнів цієї катівні, як і десятків інших, досі залишається невідомою. Не одні росіяни, розповідає Олена, катували її родину, але щодо жорстокості росіянам не було рівних. Повірити в те, що все це з українцями чинили ті, кого ще десять років тому тут вважали добрими сусідами, було важко...

56. Під ударом - медіа!

<https://www.youtube.com/watch?v=rLEcse0MmIk&list=PLm4oYbleTj4OmbLlVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=7>

Журналісти завжди на передовій – готують об'єктивну інформацію з місця подій! Є правила недоторканості журналістів під час конфліктів. Але російські злочинці системно їх порушують, здійснюючи прицільні атаки на редакції та працівників медіа. У жовтні минулого року було завдано удару по харківському готелю «Рейкарц», де завжди збиралися українські та іноземні журналісти. У ньому відбувалась і перша презентація проєкту Харківського прес-клубу «Харківщина: зруйнована, але незламна». А вже за місяць, 30 грудня, було здійснено ракетний удар по готелю "Харків Палас", що теж знаходиться у центральній частині Харкова. У ньому перебували іноземні журналісти. Під час ракетного удару зазнала тілесних ушкоджень громадянка України, а також журналістка німецького видання ZDF. Вона отримала забиття, закриті перелами. Значні пошкодження отримав розташований поруч з готелем офіс телерадіокомпанії "Simon". Вже 10 січня 2024 року було здійснено обстріл готелю "Парк-Готель". Від вибуху, крім цивільних мешканців, постраждали

журналісти Грузії і Туреччини. В усіх цих готелях постійно зупинялися іноземні журналісти. Між обстрілами був незначний проміжок часу. Тому, вважаємо, росіяни хотіли залякати іноземних журналістів, які перебувають на території Харківщини. Удари по готелях можуть свідчити про те, що саме журналісти були метою росіян під час ракетних атак. Але ще більше страждають від обстрілів місцеві журналісти. І про це – у фільмі Харківського прес-клубу.

57. Зооевакуація під вогнем

<https://www.youtube.com/watch?v=tGKDZnSaPMk&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=6>

Селище Лісне розташоване в передмісті Харкова, за 20 кілометрів від російського кордону. Там розташований соціально-гуманітарний мультикомплекс «Фельдман Екопарк». До повномасштабного російського вторгнення 140 гектарів природно-заповідного фонду України були домівкою для більш ніж 5000 тварин і птахів (понад 300 видів, здебільшого червонокнижних). Вранці 24 лютого 2022 року близько 11.00 російські війська скинули на екопарк першу авіабомбу. З перших годин війни екокомплекс був відірваний від електроенергії та інших комунікацій. Опинившись на лінії вогню, «Фельдман Екопарк» став "сірою зоною", звідки потрібно було вивозити тварин і птахів. "Нас лишилося 13-14 співробітників. Хто коли міг, тоді й приїжджав. Це така евакуаційна група, як ми її пізніше назвали, ті люди, які залишалися, поки не вивезли останню тварину", – пригадує перші дні війни один з учасників групи порятунку тварин Віталій Ільченко. Безпрецедентна у світі евакуація зоопарку, до якої долучилися волонтери, тривала майже всю першу воєнну весну. Завдяки мужності рятувальної команди більшу частину тварин та птахів вдалося вивезти. Але цей порятунок коштував людських життів. Під час евакуації росіяни вбили 6 співробітників і волонтерів. Серед них 15-річний підліток Денис Селевін. За 199 днів під обстрілами російської армії в екопарку було вбито 6 співробітників та волонтерів, загинуло понад 300 тварин, знищено та пошкоджено 90 % споруд, вольєрів, території.

58. Історії дачної окупації

https://www.youtube.com/watch?v=Cq4_4fgrZc4&list=PLm4oYbleTj4OmbLIVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=5

Російське вторгнення застало героїв цього фільму за 15 км від Харкова в селищі Борщова. Вони не змогли повернутися додому і стали вимушеними свідками варварських обстрілів обласного центру та пограбувань навколишніх домівок росіянами. Звичайні українці, які проживали в лютому 2022 року в дачному кооперативі, потрапили під окупацію. Вони згадують ці трагічні дні. Олександр Султанов, 72-річний пенсіонер із хворим серцем та кардіостимулятором, виїхав напередодні війни на дачу і пробув в окупації разом із сусідами по дачному кооперативу Вадимом Нікуліним та Ігорем Артемовим понад 2 місяці. Вони на

власні очі бачили обстріли Харкова. Вони бачили, як окупанти заради забави розстрілювали з танків будинки людей. Вони майже щодня бачили мародерство у «промислових» масштабах - військові рф машинами вивозили награбоване. Відтоді російський солдат для них став варваром, убивцею та грабіжником!

59. Пограбовані

<https://www.youtube.com/watch?v=MxjsHlcsOWE&list=PLm4oYbleTj4OmbLlVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=4>

Заклади освіти Солоницівської громади неодноразово ставали ціллю російської навали. Про наслідки цих злочинів розповідають очевидці – мешканці громади. - Бомби падали на нашу школу, а в ній ховалися маленькі діти з батьками! – згадує директорка Солоницівського ліцею №2 Алла Войтенко. – З початку війни він двічі піддавався російським обстрілам. Перший раз це зробив літак. Він спеціально робив кілька заходів і бомбив, бомбив, бомбив... На території школи 15 вирв від бомбардувань. - Це взагалі злочин проти людяності, – зазначає селищний голова Андрій Литвинов. – Уперше це сталося в березні 2022 року. Тоді скинули на школу три російські бомби. Одна потрапила в ліцей, друга – в розташовану поруч котельню. Вдруге ліцей було атаковано ворожим дроном восени 2023 року. Він упав на дах актової зали, пробив його і впав на сцену. Відбулося велике загоряння. - Це навмисно вони зробили! Навмисно вдарили! – кипить гнівом охоронець Григорій Полтавець, який в ту ніч чергував у приміщенні. – І по сьогодні їхні цілі – школи, лікарні, дитсадочки! Скільки вони біди нам наробили! У фільмі зібрано спогади й інших очевидців, дітей і дорослих Солоницівської громади, які постраждали від російської агресії.

60. Жахливе відлуння старого кіно

https://www.youtube.com/watch?v=ROjGl_3AeIM&list=PLm4oYbleTj4OmbLlVQN6vr8hjmlLpLi8E&index=3

Вночі 27 квітня 2024 року близько першої ночі військові рф завдали ударів з території білгородської області ракетами С-300 по 3-й психлікарні Харкова. Влучили в землю біля одного з корпусів медичного закладу. На території медкомплексу на лікуванні перебувало близько тисячі пацієнтів. Унаслідок обстрілу пошкоджено вікна, дах, внутрішнє оздоблення приміщень, будівля поруч, харчоблок, відділення №14, котельня. На момент прильоту в корпусі перебувало 60 пацієнтів та 5 осіб персоналу лікарні. Осколкових травм зазнала 53-річна жінка. Як вважають автори фільму «Жахливе відлуння старого кіно», які досліджували тему знущань над хворими людьми, лише одна поранена – Боже диво! І якщо хтось думає, що це похибка корегувальника, – то знову помиляється! Адже в першій рік війни рашисти взяли в заручники пацієнтів та лікарів двох психіатричних лікарень Харківщини. Їх тримали за рабів, не випускали, змушували працювати, голодувати та помирати в тузі за близькими.

Росіяни стріляли по лікарнях, вбиваючи персонал та наражаючи пацієнтів на небезпеку. Так само, як нацисти в 1942 за програмою умертвіння «Т-4» вбивали психічно хворих! І при цьому росіяни стверджують, що борються з фашизмом в Україні... Ще один приклад злочинної брехні! І про це наше кіно.

61. Завершальний фільм проєкту. СЛІДИ: шістдесят відбитків війни

<https://www.youtube.com/watch?v=zsHSw6h6byY&list=PLm4oYbleTj4OmbLlVQN6vr8hjmLpLi8E&index=2>

Харківський прес-клуб завершує проєкт «Харківщина: зруйнована, але незламна», розпочатий у травні 2023 року. До роботи над ним були залучені професійні команди медійників, які не лише фіксували злочини росіян на території Харківщини, але й готували презентації фільмів, брали участь у показах стрічок у найбільш постраждалих громадах регіону. На ці зустрічі запрошувалися місцеві жителі, активісти, представники влади, медіа. Завдання, поставлені перед фахівцями Харківського прес-клубу, виконано в повному обсязі: за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні команда виготовила 60 фільмів українською та англійською мовами про наслідки російської агресії на території Слобожанщини. Які уроки для себе ми винесли? Спілкування з героями сюжетів, спогади людей, фіксація їхніх емоцій спонукає нас до подальшої наполегливої роботи. Журналісти і сценаристи команди проживали трагедії разом із героями сюжетів, звичайними людьми, у яких росіяни забрали надію на майбутнє. Досвід роботи над проєктом безцінний не лише для нас, він має нагадувати кожному про злочини росії проти людства. Проєкт дає можливість виявити психологічні проблеми постраждалого населення. Спілкування з героями фільмів переконує нас, що люди довіряють проєкту, а це в разі підвищує нашу ефективність. На жаль, війна триває, тож і нам ставити крапку зарано... Про те, як створювався проєкт «Харківщина: зруйнована, але незламна» і про що наші стрічки – у цьому фільмі.